

ZAGROŻENIA I PUŁAPKI ŻYCIA MŁODZIEŃCZEGO PORADNIK DLA RODZICÓW I MŁODZIEŻY

BYDGOSZCZ

ZADANIE JEST REALIZOWANE W RAMACH ZADANIA ZLECONEGO Z ZAKRESU EDUKACJI
PRAWNEJ, FINANSOWANEGO ZE ŚRODKÓW PRZEKAZANYCH PRZEZ MIASTO BYDGOSZCZ I
OTRZYMANÝCH Z DOTACJI BUDŻETU PAŃSTWA.

WSTĘP

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku w swoich postanowieniach zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia. Niemniej jednak to fundamentalne prawo stanowi punkt wyjścia dla innych regulacji dotyczących człowieka w obrocie prawnym. Szczególnej ochronie wedle przepisów prawa podlegają zwłaszcza jednostki najsłabsze, a zwłaszcza dzieci.

Konwencja o Prawach Dziecka z dnia 20 listopada 1980 roku, której stroną jest Rzeczypospolita Polska w art. 1 definiuje „dziecko” jako: *„każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność”*. Natomiast w rozumieniu ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka z dnia 6 stycznia 2000 r. dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności. Zatem ochrona prawna rozciąga się nie tylko na dzieci, ale i młodzież do uzyskania przez nich pełnoletności tj. ukończenia przez nich 18 roku życia.

W dwudziestym pierwszym wieku istnieje ogromna liczba zagrożeń dla dzieci i młodzieży. Zagrożenia te wynikają nie tylko z przemian społeczno-kulturowych, ale również, w istocie z galopującego postępu technologicznego. Rozwój technologii, przeniesienie codzienności do Sieci naraża każdego człowieka na liczne niebezpieczeństwa, a zwłaszcza człowieka jeszcze nie ukształtowanego i niedoświadczonego społecznie, jakim jest dziecko. Każdy, a zwłaszcza rodzic zgodnie z postanowieniami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Władze publiczne materializują przywołane prawo przez zagwarantowanie różnorodnych mechanizmów prawnych, którymi można dochodzić swoich praw, jak i je chronić.

Zagrożenia i niebezpieczeństwa, jakie mogą grozić dzieciom i młodzieży mogą przybierać różnorodną postać co zostanie przybliżone czytelnikowi w ramach przedłożonego poradnika. Ponadto poradnik przedstawia regulacje prawne, dotyczące z każdego zagrożenia, jak i ewentualne postępowanie w przypadku jego wystąpienia. Charakter zagrożeń został oparty na kryterium wagi zagrożenia dla dzieci i młodzieży, jak również ich szkodliwości w sytuacji wystąpienia.

Poradnik kierowany jest rodziców posiadających dzieci w wieku dziecięcym korzystających z Internetu, ale i rodziców dzieci starszych tj. nastolatków. Ponadto treść przeznaczona jest również do młodych ludzi, którzy korzystają z sieci.

I. Uzależnienia

Młodzież nie potrafiąca odnaleźć się w codziennym życiu, w tym życiu szkolnym, która czuje się nieakceptowana przez otoczenie, jak i rówieśników czy w istocie odrzucona, szuka pocieszenia. Pocieszenia mogą przybierać różną postać. Nie zawsze wybór sposobu pocieszenia może paść na sposób dobry dla młodzieży, jej zdrowia czy do końca legalny z punktu widzenia przepisów prawa. Przykładem pocieszenia, który występuje bardzo często są wszelkiego rodzaju używki, które mogą prowadzić do uzależnienia.

Uzależnienie to stan polegający na zaburzeniu zdrowia fizycznego oraz psychicznego. Uzależnienie cechuje się koniecznością zażywania danej substancji lub przymusem realizacji określonej czynności. Chęć pocucia chwilowej ulgi, zapomnienia o problemach czy odprężenia sprawiają, że osoba uzależniona nie zauważa momentu, kiedy przestaje nad tym panować. Substancje te pozwalają przenieść się w inny świat. Świat, w którym nie ma problemów, wszystko wydaje się być łatwiejsze. Jednak w końcu przychodzi czas, kiedy substancje przestają działać, a świat jest nadal nieakceptowalny z punktu widzenia młodej osoby. Wtedy pojawia się kolejna potrzeba zażycia określonej substancji. Przedstawiony schemat ten jest powtarzany wielokrotnie, w tej zależności, że potrzeba zażywania danej substancji jest częstsza, a ilość jest stosunkowo zwiększana, co doprowadza nas do momentu, w którym nie jesteśmy w stanie normalnie funkcjonować, a uzależnienie przyjmuje na nami pełną kontrolę.

Znaczna większość regulacji prawa polskiego dotycząca narkotyków i innych substancji psychoaktywnych ujęta została w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii. Przywołany akt prawny zawiera szeroki zakres uregulowań, począwszy od zespołu definicji, przez planowane działania edukacyjno – wychowawcze. W oparciu o niniejszą ustawę można wskazać, że uzależnienie od narkotyków wywołuje nie tylko negatywne konsekwencje dla naszego zdrowia, lecz również może powodować odpowiedzialność prawnokarną.

Najczęściej stosowanym przepisem ww. ustawy jest art. 62, zgodnie z którym:

1. Kto, wbrew przepisom ustawy, posiada środki odurzające lub substancje psychotropowe, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

2. Jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w ust. 1, jest znaczna ilość środków odurzających lub substancji psychotropowych, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Dodatkowo zaakcentować należy, że osoby będące pod wpływem środków odurzających, bądź pod wpływem alkoholu dopuszczają się szeregu różnorodnych czynów zabronionych, bowiem środki odurzające mogą wywoływać u nich agresję, brawurę lub „zniekształcenie rzeczywistości”.

II. Choroby

Poprzez narkotyki, a w szczególności używanie tej samej strzykawki bądź „przygodny” stosunek seksualny, młodzi ludzie są narażeni na zakażenie różnorodnymi wirusami, a w szczególności wirusem HIV czy wirusem AIDS.

HIV to ludzki wirus upośledzenia (niedoboru) odporności (ang. human immunodeficiency virus). Wirus HIV powoli uszkadza system odpornościowy człowieka, który odpowiada za naszą podatność na infekcje. Zakażenie wirusem HIV może przez wiele lat przebiegać bezobjawowo, co bardzo utrudnia prawidłową diagnozę, przez nawet 8–10 lat wirus HIV może nie dawać żadnych symptomów, jednak w tym czasie wirus HIV cały czas namnaża się i niszczy odporność zakażonej osoby. Może wywołać zespół nabytego upośledzenia odporności – AIDS. Nielezione zakażenie HIV prowadzi do rozwoju AIDS, czyli zespołu nabytego niedoboru (upośledzenia) odporności. AIDS to końcowy etap NIELECZONEGO zakażenia HIV. To zespół chorób atakujących osoby zakażone HIV. Zaliczamy do niego różne infekcje i typy nowotworów. AIDS występuje po wielu latach trwania infekcji HIV u osób, które o swoim zakażeniu nie wiedzą. Osoby, które wiedzą o swoim zakażeniu objęte są nowoczesną terapią antyretrowirusową, która zapobiega wystąpieniu AIDS.

Chorobą, na którą narażona jest młodzież jest również depresja i związane z nią wszelkiego rodzaju zaburzenia. Przykładem takich zaburzeń związanych z depresją mogą być zaburzenia odżywiania. Klasycznie rozumiane zaburzenia depresyjne kojarzą się ze smutkiem, płacliwością, przygnębieniem i obniżeniem nastroju. Jednak należy zdawać sobie sprawę, że depresja nie zawsze wygląda i przebiega każdorazowo w sposób tożsamy w przypadku jednostkowego przypadku. Przykładowo w przypadku dzieci i młodzieży często można zaobserwować takie objawy jak rozdrażnienie, nagłe zmiany nastroju, często też złość i wrogie nastawienie do otoczenia. Osoba chora może wydawać się znudzona i zniechęcona do podejmowania aktywności, może być apatyczna i nie potrafi się cieszyć z tego, co do tej pory sprawiało radość i przyjemność. Następuje także ograniczenie kontaktu z rówieśnikami. W skrajnych przypadkach dziecko odmawia wykonywania swoich obowiązków, takich jak pójście do szkoły, a nawet wstawania z łóżka lub wychodzenia z pokoju. Bardzo często osoby z depresją sięgają po używki, aby poradzić sobie z napięciem emocjonalnym, lękiem i smutkiem.

Osoba chora na depresję może podejmować ryzykowne zachowania, może również próbować się zabić. Z tego też względu młodzież chorująca na depresję powinna być pod szczególnym nadzorem i opieką.

Bardzo często przy depresji u młodych osób może dojść do zaburzeń odżywiania. Wśród najczęstszych zaburzeń wymienia się anoreksję, bulimię oraz zespół kompulsywnego jedzenia.

III. Pornografia i Prostyucja

Kolejnym z zagrożeń, z którym może mieć styczność młodzież oraz dzieci jest pornografia. Pod wskazanym terminem należy rozumieć przedstawienie ludzkich zachowań seksualnych, której celem jest wywołanie u odbiorcy pobudzenia seksualnego podobnego, lecz odmiennego od erotyki. Pornografia może zostać zaprezentowana w różnorodny sposób, albowiem może ona być wyrażona za pomocą słowa pisanego, jak i mówionego, zdjęć, rzeźb, rysunków, filmów, dźwięków bądź też animacji. Sytuacja prawna pornografii, a właściwie regulacje normatywne jej dotyczące są wyjątkowo zróżnicowane w zależności od kraju. Zazwyczaj zabroniona jest pornografia przedstawiająca stosunki seksualne z udziałem małych dzieci, chociaż coraz częściej jako odbiorcy dowiadujemy się z mediów, prasy lub też innych środków przekazu o takich przypadkach. W Polsce pornografia jest co do zasady zjawiskiem legalnym, to jest nie kara się za jej oglądanie, niemniej jednak nie wolno jej przedstawiać w miejscach publicznych, gdyż nie wszystkie osoby mogą sobie życzyć ją oglądać, nie mogą tego również oglądać osoby poniżej piętnastego roku życia. Przepisy prawa przewidują karalność za jej produkcję, sprowadzanie i rozpowszechnianie tzw. pornografii „twardej” czyli z udziałem osób poniżej osiemnastego roku życia, albo związane z użyciem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem.

W dzisiejszych czasach z pornografią można spotkać się praktycznie wszędzie, uzyskanie jakichkolwiek materiałów pornograficznych nie stanowi jakiegokolwiek problemu. Jest wiele negatywnych skutków wywołanych odbiorem treści pornograficznych a do jakich przykładowo należy zaliczyć: zaburzenie spokoju psychicznego, powód uzależnienia, budowa fałszywego obrazu życia seksualnego u odbiorcy, osłabia uczucia wyższe, uczy przedmiotowego traktowania drugiej osoby, stanowi powód wzrost agresji, godzi w odpowiedzialność oraz prowadzi do wielu dewiacyjnych zachowań i przestępstw seksualnych.

Następnym, bardzo podobnym, a zarazem istotnym problemem nie tylko mogącym dotyczyć młodzież jest prostytucja. Prostytucja, stanowi zjawisko polegające na sprzedaży bądź świadczenia usług seksualnych za pieniądze lub innego rodzaj zapłaty. W Polsce sama prostytucja nie jest zabroniona, zatem osoba świadcząca usługi o wskazanym charakterze nie podlega odpowiedzialności karnej, lecz zabronione są czyny związane z tym zjawiskiem takie jak stręczycielstwo, sutenerstwo czy kuplerstwo. W kontekście osób młodych, opisane zjawisko jawi się jako wysoce niebezpieczne, albowiem bardzo często młode dziewczyny

bywają kuszone, a w konsekwencji werbowane szybką możliwością zarobienia pieniędzy, „wchodzą w prostytucję”.

**Powyżej wyartykułowane działania są przestępstwami na gruncie Kodeksu karnego,
za które grozi odpowiedzialność karna**

Art. 202. [Publiczne prezentowanie treści pornograficznych]

§ 1. Kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. (uchylony).

§ 3. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 4. Kto utrwala treści pornograficzne z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4a. Kto przechowuje, posiada lub uzyskuje dostęp do treści pornograficznych z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 4b. Kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 4c. Karze określonej w § 4b podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego uczestniczy w prezentacji treści pornograficznych z udziałem małoletniego.

§ 5. Sąd może orzec przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstw określonych w § 1-4b, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

Art. 203. [Zmuszenie do uprawiania prostytucji]

Kto, przemocą, groźbą bezprawną, podstępem lub wykorzystując stosunek zależności lub krytyczne położenie, doprowadza inną osobę do uprawiania prostytucji, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Art. 204. [Stręczycielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo]

§ 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nakłania inną osobę do uprawiania prostytucji lub jej to ułatwia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Karze określonej w § 1 podlega, kto czerpie korzyści majątkowe z uprawiania prostytucji przez inną osobę.

§ 3. Jeżeli osoba określona w § 1 lub 2 jest małoletnim, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4. (uchylony).

IV. Zagrożenia w sieci

1. Cyberprzemoc

Cyberprzemocą określa się działania polegające na stosowaniu przemocy z wykorzystaniem różnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych, takich jak przykładowo poczta elektroniczna, czaty, komunikatory, strony internetowe, blogi, serwisy społecznościowe i inne.

Każdy świadomy użytkownik Internetu powinien mieć na względzie, że każdy jego internetowy ruch pozostawia ślad w sieci, a sprawca aktu cyberprzemocy nie pozostaje anonimowy i może ponieść konsekwencje swoich działań. Organy powołane do ścigania przestępstw mają do dyspozycji szereg działań i narzędzi mających na celu zidentyfikowanie sprawcy.

Wytopienie takiego internauty nie stanowi dla specjalistów żadnego większego problemu. Specjaliści informatyki śledczej przygotowują dane elektroniczne w taki sposób, aby były dowodami według prawa i mogły zostać wykorzystane. Złudne poczucie anonimowości w sieci wyzwała u niektórych użytkowników Internetu agresywne zachowania, do których prawdopodobnie nie byliby w stanie się posunąć i zachować w bezpośredniej sytuacji z innym człowiekiem. Sprawcy czują się nierozpoznawalni w sieci, nie znają innych uczestników, przez co są bardziej śmielsi w swoich działaniach. Ofiary cyberprzemocy nie często zgłaszają zdarzenia organom ścigania, gdyż nie żywią przekonania co do skuteczności swojego zgłoszenia i pociągnięcia sprawców do odpowiedzialności co też powoduje ich bezkarność.

Fizyczna nieobecność osoby, która znajduje się po drugiej stronie komputera powoduje, że sprawca nie odbiera od tej osoby komunikatów niewerbalnych o jej samopoczuciu takich jak

przykładowo mimika, gestykulacja, czy modulacja głosu osoby. Opisane sygnały w trakcie spotkania twarzą w twarz przeważnie blokują działania mogące sprawić przykrość drugiej osobie. Wobec człowieka w Sieci, z którym nie mamy osobistego kontaktu łatwiej zachować się okrutnie i nieakceptowalne z punktu widzenia społecznego, ponieważ nie widzimy skutków wyrządzonej krzywdy drugiemu człowiekowi.

Młodzi ludzie mają szczególną motywację do stosowania cyberprzemocy w związku z etapem swojego życia. Chcą być postrzegani jako atrakcyjni dla grupy otaczających ich kolegów lub silnej postaci w grupie. Potrzeba akceptacji przez rówieśników lub ze strony silnej i/lub atrakcyjnej jednostki w grupie powoduje, iż młody człowiek nie uruchamia swojej oceny moralnej. Młodzi ludzie bardzo często naśladują działania grupy lub jednostki, nawet jeśli łamią one normy obowiązujące w danej społeczności. Ważnym powodem jest to, że obawiają się być ofiarą, żeby samemu nie zostać ofiarą, przyjmują rolę sprawcy – sprawca ma siłę, moc, nie boi się, budzi poczucie zagrożenia u innych

JAKIE SKUTKI WYWOŁUJE CYBERPRZEMOC?

Młodzi ludzie oceniają siebie według wartości nadanej im przez kolegów, znajomych, klasę, czyli osób z ich otoczenia, ale również osób, z którymi ci mają styczność na różnorodnych forach i portalach społecznościowych. Zatem osoba wyśmiewana przez grupę lub przez znaczącego członka grupy lub inne osoby spoza jej bliskiego otoczenia:

- przeżywa wstyd i upokorzenie,
- czuje koncentrację uwagi na sobie – w czasie, gdy atakują ją rówieśnicy, a także w sytuacji interwencji nauczycieli,
- przeżywa to jako stygmatyzację i potwierdzenie bycia ofiarą – kimś słabym, samotnym, innym niż wszyscy,
- doświadczenie przemocy rówieśniczej w życiu to nagromadzenie silnych, bardzo trudnych uczuć i myśli,
- skrzywdzony w wyniku działań rówieśników odczuwa silną izolację od grupy, poczucie osamotnienia, niejednokrotnie rozpacz.

Każda osoba fizyczna, której dobro chronione prawem (m.in. życie, zdrowie, godność, wolność, mienie) zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo, a także jej najbliżsi jest uznawana według przepisów prawa za ofiarę i może żądać respektowania

swoich praw jako ofiary czy to na poziomie prawa karnego poprzez przykładowo złożenie zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, jak i cywilnym poprzez złożenie stosownego pozwu.

NALEŻY WIEDZIEĆ, ŻE: KAŻDY CZŁOWIEK MA PRAWO DO OCHRONY TAK FUNDAMENTALNYCH WARTOŚCI I DÓBR JAK: godności, zdrowia, wolności, dobrego imienia, wizerunku.

W Rzeczypospolitej powyżej wskazane prawa zostały zagwarantowane w akcie prawnym mającym najwyższą rangę tj. w **art. 47 KONSTYTUCJI: Przywołany przepis jednoznacznie wskazuje, że:** „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.”

Dodatkowo przestrzeganie powyższych praw jest również gwarantowane przez inne akty prawne, takie jak:

Art. 23 KODEKSU CYWILNEGO: „Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.”

Art. 24 KODEKSU CYWILNEGO:

§ 1. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności, ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.

§ 2. Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

1. Naruszenie dóbr osobistych

W przypadku naruszenia dóbr osobistych, należy złożyć pozew o odszkodowanie i zaprzestanie naruszania do sądu cywilnego właściwego dla miejsca zamieszkania pozwanego (osobą pozwaną w tego typu sprawach jest osoba dokonująca naruszeń dóbr osobistych) lub miejsca naruszenia. Oznacza to, że jako osoba pokrzywdzona działaniem sprawcy, chcąc pociągnąć taką osobę do odpowiedzialności, aby poczynić stosowne kroki musimy dokładnie wiedzieć kim jest naruszający oraz znać jego adres, ponadto należy udowodnić naruszenie dóbr – przedstawić dowody naruszenia. Od pozwu należy odpowiednią wnieść opłatę.

2. Naruszenie czci, zniesławienie, znieważenie

Umieszczenie wizerunku osoby lub ośmieszających kogoś treści w celu jej ośmieszenia np. na stronie internetowej, blogu, rozesłanie e-mailem lub za pomocą telefonu komórkowego – to przestępstwo określane mianem prywatnoskargowego – oznacza to zatem, że osoba pokrzywdzona lub jej przedstawiciel prawny muszą sformułować prywatny akt oskarżenia i złożyć go w sądzie rejonowym, wydziale karnym właściwym ze względu na miejsce popełnienia przestępstwa w tej sytuacji – również należy mieć wiedzę o tym, kto jest sprawcą przestępstwa, a także posiadać jego dane oraz dowody popełnionego przestępstwa. Dowodami w tego rodzaju sprawie mogą być materiały z Internetu, dowodem mogą być również zeznania świadków, którzy słyszeli lub widzieli okoliczności nagrania i samo nagranie. Nadto należy pamiętać, że jeżeli sprawcą cyberprzemocy jest osoba poniżej 17 roku życia, działania w sprawie realizuje sąd rodzinny i nieletnich – gdyż, wówczas tam składamy zawiadomienie o czynie zabronionym.

Gdy ustalenie sprawcy nie jest możliwe, co może wystąpić, należy skontaktować się z dostawcą usługi celem usunięcia z Sieci kompromitujących lub krzywdzących nas materiałów zamieszczonych przez inną osobę. Do podjęcia takiego działania zobowiązuje administratora serwisu art. 14 Ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną.

3. Trollowanie

Pod pojęciem „Trolingu” należy rozumieć różnego typu nieprzyjazne zachowania wobec innych użytkowników Internetu, które mają na celu rozbicie prowadzonej dyskusji. W miejscach przeznaczonych do wymiany myśli między Internautami, czyli na grupach dyskusyjnych, forach, czatach czy komunikatorach. Trollowanie może przejawiać przykładowo jako wypowiedzi o charakterze jawnie pogardliwym wobec innych użytkowników, czy też obsesyjnego zwracania uwagi na błędy ortograficzne. Ponadto przedstawione zjawisko może polegać na złośliwym wtrącaniu niezwiązanych z tematem

uwag i opinii. Sprawcy takich zachowań są nazywani trollami, najczęściej zwalczają ich moderatorzy i administratorzy serwisów, na których podejmują opisane aktywności. Wśród form tak zwanego Trollowania można wyróżnić:

- Umieszczenie wizerunku osoby w celu jej ośmieszenia przykładowo na stronie internetowej, na blogu, w serwisie społecznościowym, rozesłanie e-mailem lub za pomocą telefonu komórkowego;
- Umieszczanie w Internecie lub przesyłanie drogą e-mailową, przy użyciu komunikatorów, serwisów społecznościowych, za pomocą telefonu komórkowego art. Obrażających kogoś treści i opinii,
- Tworzenie kompromitujących i ośmieszających stron internetowych, blogów, fałszywych kont i profili w serwisach społecznościowych, Rozsyłanie drogą e-mailową lub przy pomocy telefonu komórkowego różnego rodzaju kompromitujących materiałów.

Powyżej przedstawione i opisane działania są przestępstwami na gruncie Kodeksu karnego, za które grozi odpowiedzialność karna

Art. 212. [Zniesławienie]

§ 1. Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. W razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 odbywa się z oskarżenia prywatnego.

Art. 216. [Zniewaga]

§ 1. Kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Kto znieważa inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. Jeżeli zniewagą wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego albo jeżeli pokrzywdzony odpowiedział naruszeniem nietykalności cielesnej lub zniewagą wzajemną, sąd może odstąpić od wymierzenia kary.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 5. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego.

4. Flaming

Flaming jest zjawiskiem, którego istota sprowadza się do celowego zaogniania wymiany zdań między użytkownikami w różnego typu serwisów dyskusyjnych, jak i społecznościowych prowadzących niejako do „wojny”, w której wszystkie chwytaki są dozwolone. W wyniku przedstawionego działania ekspresowo następuje eskalacja agresji i odejście od pierwotnego tematu rozmowy, pojawiają się uszczypliwości, obelgi, a nawet groźby.

Przykładem działań, które mogą zostać uznane za flaming to przykładowo zagrożenie komuś popełnieniem przestępstwa przewidzianego w kodeksie karnym (art. pozbawieniem życia) przez Internet, kierowanie, za pomocą narzędzi dostępnych w Internecie, gróźb w celu zmuszenia go do określonego działania, w taki sposób, że groźba ta wzbudza obawę, że zostanie popełniona.

Powyżej przedstawione działanie jest przestępstwami na gruncie Kodeksu karnego, za które grozi odpowiedzialność karna

Art. 190. [Groźba karalna]

§ 1. Kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

W przypadku, gdy ktoś jest ofiarą działań, które możemy określić jako groźby należy zawiadomić policję lub prokuraturę właściwą ze względu na miejsce popełnienia czynu. Zgłoszenie powinno posiadać formę zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa – należy jednak wiedzieć, iż zgodnie z przepisami prawa nie stanowi groźby zapowiedź

spowodowania postępowania karnego – czyli ostrzeżenie, że zgłosi się na policję w celu własnej ochrony (art. 115 § 12 kodeksu karnego).

Dalsze działania wskutek ewentualnego zawiadomienia złożonego przez Nas poprowadzą właściwe organy - prokuratura i policja – należy liczyć się z tym, że młody człowiek będzie przesłuchiwany, w tym wypadku (w wieku poniżej 18 r.ż.) przysługuje mu ochrona z art. 185 a i b kodeksu postępowania karnego. Ochrona ta sprowadza się do możliwości przeprowadzenia jednorazowego przesłuchania w toku całego postępowania w przyjaznym pokoju przesłuchań

Młodzi internauci często nie uświadamiają sobie tego, że istnieje możliwość identyfikacji nadawcy danego komunikatu, że nie pozostaną bezkarni tylko dlatego, że w Internecie nikt ich nie znajdzie. Policja posiada specjalistyczne narzędzia, jak i mechanizmy, które umożliwiają identyfikację i dotarcie do twórców niedozwolonych treści.

5. Stalking - forma cyberprzemocy

Termin „stalking” wywodzi się z języka angielskiego, a dokładniej od słowa „stalk”, które oznacza „tropić, podchodzić, śledzić, prześladować”. Powszechnie przyjmuje się, iż stalking jest zjawiskiem obejmującym zachowania ze strony sprawcy nakierowane na niepożądaną ingerencję w prywatność i naruszenie poczucia bezpieczeństwa ofiary, nosząc znamiona przemocy emocjonalnej. W istocie opisane zjawisko sprowadza się do uporczywego nękania innych za pomocą nowych technologii, poprzez przykładowo zakładania fikcyjnego profilu w celu ośmieszenia poszkodowanego, jego usuwanie i ponownie zakładanie. Zabronione zostało też podszywanie się pod inną osobę, celem wykorzystywania jej wizerunku lub innych danych osobowych w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej.

Działania, które mogą zostać uznane za stalking to przykładowo: złośliwe niepokojenie jakiejś osoby w celu dokuczenia jej poprzez wykorzystanie Internetu, wielokrotne powtarzanie jakiegoś działania w Internecie skierowanego na jakąś osobę wbrew jej woli.

Formy opisanego zjawiska mogą być różne, niemniej jednak najczęściej przybierają one poniżej przedstawioną formę:

- Wielokrotne wysyłanie komuś w Internecie lub przy użyciu telefonu komórkowego niechcianych lub uprzykrzających informacji, obrazów, linków, itp., zwłaszcza, gdy dokonuje się tego korzystając z różnych form internetowej komunikacji naraz;
- Nagminne wysyłanie komuś e-maili i informacji za pomocą komunikatorów, czatów, pomimo wyraźnej niezgody odbiorcy;
- Wpisywanie dużej ilości niechcianych komentarzy pod zdjęciami czy wypowiedziami danej osoby w Internecie.

Powyżej przedstawione działanie może zostać zakwalifikowane jako wykroczeniem na gruncie Kodeksu wykroczeń, bądź przestępstwo na gruncie Kodeksu karnego, za które grozi odpowiedzialność karna.

KODEKS WYKROCZEŃ

Art. 107. [Złośliwe niepokojenie drugiego człowieka]

Kto w celu dokuczenia innej osobie złośliwie wprowadza ją w błąd lub w inny sposób złośliwie niepokoji, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1500 złotych albo karze nagany.

Przedstawione działanie jest wykroczeniem i należy zgłosić je na Policję. Jeżeli potencjalnymi sprawcami są małoletni, to sprawą zajmie się sąd rodzinny i nieletnich. Rodzice lub opiekunowie mogą sami bezpośrednio zgłosić zachowania małoletniego w sądzie rodzinnym i nieletnich lub zgłoszenia dokona policja, jeżeli wykryje, że sprawcami są małoletni.

KODEKS KARNY

Art. 190a. [Uporczywe nękanie. Kradzież tożsamości]

§ 1. Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Takie działanie jest przestępstwem i jego ściganie nastąpi na wniosek pokrzywdzonego – oznacza to, że pokrzywdzony lub jego przedstawiciel musi złożyć zawiadomienie na Policję lub do prokuratury właściwej ze względu na miejsce popełnienia czynu, o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

6. Spoofing

Spoofing stanowi zjawisko, przejawiające się w występowaniu szeregu technik zmierzających do podszycia się pod kogoś innego w Sieci. Komputery w sieciach identyfikują się po adresie IP lub/i po adresie MAC karty sieciowej. (Adres IP jest jedyną metodą autoryzacji). Wpływanie na automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przesyłanie informacji, a także każda zmiana, usuwanie albo wprowadzanie nowych zapisów danych informatycznych. Czynności te są podejmowane w celu uzyskania określonej korzyści majątkowej lub wyrządzenia innej osobie szkody. Nie jest konieczne powstanie szkody majątkowej po stronie podmiotu, którego stanu majątkowego dotyczą informacje, na które wpływa lub które zmienia sprawca.

Powyżej przedstawione działanie jest przestępstwami na gruncie Kodeksu karnego, za które grozi odpowiedzialność karna

Art. 287. [Oszustwo komputerowe]

§ 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub wyrządzenia innej osobie szkody, bez upoważnienia, wpływa na automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie danych informatycznych lub zmienia, usuwa albo wprowadza nowy zapis danych informatycznych, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. Jeżeli oszustwo popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

7. Grooming

Grooming stanowi bardzo poważne zagrożenie dla dzieci i młodzieży. W istocie przedstawione zjawisko sprowadza się do uwodzenie przez Internet. Wyróżnia się również Child grooming czyli stan, w którym sprawca podejmuje aktywność w celu zaprzyjaźnienia się i nawiązania więzi emocjonalnej z dzieckiem, aby zmniejszyć jego opory i później je

seksualnie wykorzystać. Niemniej zagrożenie może sprowadzać się nie tylko do potencjonalnego wykorzystania seksualnego, ale również wpływania na psychikę dziecka. Należy wskazać, że bardzo często w serwisach randkowych, podobnych portalach służących zawieraniu nowych znajomości profile nieletnich składają się jedynie ze zdjęć. W takim wypadku nie ma żadnych dodatkowych informacji o właścicielu – czasem pola takie, jak „zainteresowania”, „lubię” „nie lubię” „marzę” uzupełniane są poprzez wybranie już gotowych odpowiedzi. Dialogiem i interakcją między użytkownikami są zdjęcia oraz znajdujące się pod nimi komentarze. Komentarze zamieszczane przez innych użytkowników często mogą mieć charakter bardzo wulgarny i obelżywy. Upublicznianie zdjęć może doprowadzić do nawiązania nieodpowiednich i niebezpiecznych znajomości, może ułatwić nadużycia, polegających na kopiowaniu i zamieszczaniu tych zdjęć w innych serwisach, gdzie mogą być one komentowane w obraźliwy sposób, wyśmiewane i wykorzystywane w cyberprzemocy. Dotyczy to w szczególności zdjęć w okresie wakacyjnym. Zakładanie profili w serwisach społecznościowych (w tym randkowych) jest często zabronione przez regulamin dla osób poniżej 18 (czasem 15) roku życia.

**Powyżej przedstawione działanie jest przestępstwami na gruncie Kodeksu karnego,
za które grozi odpowiedzialność karna**

Art. 200. [Seksualne wykorzystanie małoletniego]

§ 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. (uchylony).

§ 3. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 4. Karze określonej w § 3 podlega, kto w celu swojego zaspokojenia seksualnego lub zaspokojenia seksualnego innej osoby prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej.

§ 5. Karze określonej w § 3 podlega, kto prowadzi reklamę lub promocję działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający

zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15 zakazane nawiązanie kontaktu z małoletnim;

V. ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA

Na zasadach określonych w kodeksie karnym odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat (art. 10 kodeksu karnego). Jednakże możliwe jest, aby osoba, która ukończy 15 lat ponosiła odpowiedzialność na zasadach określonych w kodeksie karnym. Natomiast nie tyczy się to przestępstw uprzednio wymienionych. Nie oznacza to jednak, że osoba nieletnia nie ponosi odpowiedzialności karnej, jeżeli dopuści się wyżej opisanego przestępstwa. Polskie prawo przewiduje odpowiedzialność nieletnich za czyny noszące znamiona demoralizacji, jak i inne czyny karalne. Wobec czego jeżeli wyżej wymienione czyny popełniła osoba niepełnoletnia, która ukończyła 13 lat, ale nie ukończyła 17 roku życia, ponosi ona odpowiedzialność za swoje czyny wedle przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

Art. 7 ww. ustawy zawiera katalog środków wychowawczych, które mogą zostać zastosowane wobec nieletnich, a są to między innymi:

- 1) upomnienie;
- 2) zobowiązanie do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części, do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, do wykonania prac społecznych, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym, w szczególności terapii uzależnień, psychoterapii, psychoedukacji, lub szkoleniowym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, do powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub do zaniechania używania substancji psychoaktywnej;
- 3) nadzór odpowiedzialny rodziców albo opiekuna nieletniego;
- 4) nadzór organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, której celem statutowym jest praca z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, zapobieganie demoralizacji nieletnich lub pomoc w readaptacji społecznej nieletnich, pracodawcy albo osoby godnej zaufania udzielających poręczenia za nieletniego;
- 5) nadzór kuratora sądowego;
- 6) skierowanie do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze

wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją;

7) zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju;

8) przepadek przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego, przepadek przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego, przepadek równowartości przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego lub przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego, przepadek przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót, przesyłanie, przenoszenie, przewóz lub przechowywanie jest zabronione, przepadek przedsiębiorstwa albo jego równowartości, przepadek korzyści majątkowej albo jej równowartości lub przepadek przedmiotów czynów zabronionych;

9) umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej specjalistycznej, która ukończyła szkolenie przygotowujące do sprawowania opieki nad nieletnim, zwanej dalej "rodziną zastępczą zawodową";

10) umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym;

11) umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym.

VI. ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNA

Dopuszczenie się powyżej wskazanych czynów przez sprawców rodzi również odpowiedzialność cywilną. Podstawa odpowiedzialności cywilnej jest przepis z art. 415 kodeksu cywilnego, który stanowi, że kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia.

PAMIĘTAJ! ODPOWIEDZIALNOŚĆ PONOSZĄ RÓWNIEŻ MAŁOLETNI!

Podobnie jak przy odpowiedzialności karnej małoletni ponoszą odpowiedzialność cywilną. Uprzednio wskazane przepisy należy rozumieć w ten sposób, że małoletni, który ukończy 13 rok życia zaczyna ponosić odpowiedzialność cywilną za swoje czyny. Z uwagi na to, iż zazwyczaj dzieci w tym wieku nie mogą dopełnić obowiązku odszkodowawczego – przez to, że co do zasady nie posiadają majątku, wraz z nimi zobowiązani do ponoszenia

odpowiedzialności odszkodowawczej są ich rodzice bądź opiekunowie co wynika jednoznacznie z poniżej przywołanych przepisów:

Art. 426. Małoletni, który nie ukończył lat trzynastu, nie ponosi odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę.

Art. 427. Kto z mocy ustawy lub umowy jest zobowiązany do nadzoru nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można, ten obowiązany jest do naprawienia szkody wyrządzonej przez tę osobę, chyba że uczynił zadość obowiązkowi nadzoru albo że szkoda byłaby powstała także przy starannym wykonywaniu nadzoru. Przepis ten stosuje się również do osób wykonywujących bez obowiązku ustawowego ani umownego stałą pieczę nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można.

NIE DOPUŚĆ DO TAKICH SYTUACJI!! BĄDŹ BEZPIECZNY W SIECI! ZWRACAJ UWAGĘ NA SIEBIE I SWOJE DZIECI

Pamiętaj jeśli doświadczasz cyberprzemocy, powiedz o tym zaufanej osobie dorosłej bądź jeżeli zauważysz niepokojące objawy wskazane w poradniku u twojego dziecka lub zauważysz podejrzaną treść mogącą stanowić przestępstwo, reaguj.

W przypadku zgłoszenia faktu występowania niepokojącego zdarzenia osobie dorosłej z jej pomocą będzie Ci łatwiej. Postaraj się nie kontaktować ze sprawcą cyberprzemocy i nie odpowiadać na jego zaczepki. Dzięki temu unikniesz prowokowania go do dalszych działań oraz obdarowania go wątpliwą satysfakcją.

WAŻNE, PAMIĘTAJ O TYM!

Zachowaj wszelkie dowody cyberprzemocy! Nie usuwaj jakiegokolwiek treści, nie archiwizuj jej. Nawet w przypadku, w którym w wiadomościach znajdują się treści, których się wstydzisz, nie przejmuj się, gdyż to ty jesteś tutaj ofiarą. Zgodnie z przepisami prawa dowodami w sprawie mogą być w szczególności: wiadomości e-mailowe wiadomości sms, mms wpisy na stronach internetowych, komentarze do wpisów lub do zdjęć na forach, blogach, serwisach społecznościowych itp. zdjęcia, grafiki treści rozmów prowadzonych przy użyciu komunikatorów, czatów.

VII. PODSUMOWANIE

W dobie powszechnego dostępu do Internetu, nowoczesnych smartfonów każda osoba dorosła może być celem osób posiadających złe zamiary. Zwłaszcza osoby młode, niedoświadczone oraz nieświadome potencjalnych zagrożeń czy niebezpieczeństw, które mogą pojawić się w świecie wirtualnym. Zagrożenia te mogą przybierać różną formę, nie tylko wyłącznie przewidziane w ramach przedmiotowego poradnika.

Zatem jeżeli ktoś naruszy Twoje prawa możesz i powinieneś się bronić. Tożsama powinność ciąży na tobie jeśli widzisz występujące zagrożenie u twojego dziecka. Analogicznie jako dziecko masz powinność powiadomić opiekuna o występującym problemie.

DLACZEGO POWINIENEŚ JAKO OFIARA ZGŁOSIĆ I PODJĄĆ KROKI?

Powinieneś działać, gdyż masz do tego pełne prawo. Jeżeli nie chcesz, aby ktoś dowiedział się o Twoich problemach możesz zadzwonić i anonimowo porozmawiać z kimś, kto Ci pomoże. Niemniej w razie konieczności korzystaj z dobrodziejstwa numeru alarmowego 112 lub innych numerów dedykowanych pod konkretne służby. Zadzwon pod ten numer, jeśli uważasz, że potrzebna jest interwencja policji, straży pożarnej lub pogotowia.

NIEMNIEJ...JEŚLI JESTEŚ OFIARĄ PRZESTĘPSTWA BEZ WZGLĘDU NA WIEK, PŁEĆ, RASĘ, CZY NARODOWOŚĆ MASZ PRAWO DO ZŁOŻENIA ZAWIADOMIENIA O PRZESTĘPSTWIE W NAJBLIŻSZEJ JEDNOSTCE POLICJI LUB PROKURATURZE I TO JEST NAJLEPSZE CO MOŻESZ UCZYNIĆ W TAKIM PRZYPADKU.

Współczesny świat niesie za sobą wiele pozytywów, ale pokus i zagrożeń, których jest bardzo wiele dla życia młodzieńczego. W przedmiotowym opracowaniu przedstawiono tylko część z nich, zagrożeń dla młodych ludzi jest o wiele więcej. Młodzież musi naprawdę mocno uważać, aby nie wpaść w żadne z przedstawionych wyżej zagrożeń. Młodzi ludzie są szczególnie narażeni na różnego rodzaju wpływy, a zatem potrzebują w swoim życiu wsparcia osób bliskich i ich autorytetu, a zadaniem rodzica jest powinność im to zapewnić.